

slechts een enkele, die ook dacht, dat hij zoo iets wel eens in een boek gelezen had, hetwelk hij niet mis had, want het ging den dominee van Morsdael, gelijk het allen dominees gaat, van welke de menschen roemen, dat ze mooi kunnen preeken: ze brengen de mooie dingen lang niet altijd uit den schat huns harten voort.

Maar deze dominee overtrof hierin velen van zijn geslacht, dat hij de mooie dingen uit de boeken terdege in zijn hart verstandig had overdacht.

Daarom vervolgde hij en sprak: „Ik zeg dat niet goed, want de Dood is evenmin een mensch als een engel, hij is geen maaier met een zeis op zijn schouder of een grijsaard met een zandlooper in zijn hand, hij is geen persoon, maar een kracht. De Dood is een kracht Gods tot rampzaligheid voor een iegelijk, die niet gelooft. Daarom moet ik zeggen: Het is God, Die u van avond bezoekt. In de wenteling der jaren laat Hij u gevoelen, dat de ziel, die zondigt, sterven zal. Maar Hij brengt u samen als de gemeente, welke Hij ten leven roept, opdat Zijn lof zou klinken als van een God, bij Wien de uitkomsten zijn tegen den dood. Hij verschijnt u niet alleen in den tijd, die henenvliegt, maar ook in het Evangelie, dat blijft, opdat ge zoudt heerschen in het leven door Jezus Christus, in Wien een overvloed der genade is. Daarom moet ge niet enkel even huiveren bij de gedachte aan het sterven, maar luisteren, luisteren met uw ziel”

Dat was „de voorafpraak.”

Daarna zongen ze van hun beste dagen vol stof tot klagen, van hun matte ziel, doorknaagd van zorg, verdriet en jammerlijke plagen, en van: de levensdraad wordt schielijk afgesneën, maar ook van: Uw gena, Uw werk, Uw heerlijkheid, Uw liefde, Uw macht — en intusschen werden „de liefdegaven voor armen en kerk” opgevischt. Degenen, die zongen met hun hart, klaagden en baden, en van de collecte had niemand last.

Toen kwam de preek.

Het was een gewone preek over een man, die leefde in een woestijn en stierf op een berg. Die man was Mozes, de man Gods.

looze gelaats-uitdrukking blijkt, dat de schilder, ondanks allerlei zeer origineele, onbevangen „invallen”, zich toch nog over het geheel een volgzzaam leerling toont van een school of richting, die het streng Middeleeuwsche voorschrift betreffende houding en gebaar nog niet durft los te laten. Het is namelijk van belang dit goed voor oogen te houden, om daardoor met des te meer waardeering te kunnen genieten van den sterken vooruitgang, vijftig jaar later, bereikt in het nu volgend schilderij.

Gij ziet, dat is een stoute sprong: van de ingepakte houten poppetjes naar het spiernaakte kinderfiguur van afbeelding II.

Daar moet de schilder: naar men zegt Pieter Aertsz., bijgenaamd Lange Pier, met echt schildersplezier aan hebben gewerkt.

De afbeelding vertoont ons een deel van een grooter schilderij, getiteld Nebucadnezar, en we zien hier een groep van Zijner Majesteits onderdanen, den Koning aanbeddende.

Dat is dus feitelijk een heidensch onderwerp, hetgeen bewijst, dat „de kunst” zich van „de kerk” losmaakt. Immers: de „kerkelijke kunst” schildert het onstichtelijke niet, ook niet als dit onstichtelijke „in den bijbel staat”.

Maar dat de kunst bij die losmaking van de kerk voorloopig krachtig gedijt, dat ziet ge aan de losse levendigheid van de figuren, hun echt menselijke, eerbiedige vervoering, hun sterke werkelijkheid, die thans ook schaduwen werpt op den grond, en gij ziet het ook aan de smeüige penseelvoering, die de penseelstreek niet verdoezelt maar volop herkenbaar laat, en er niet voor terugschrikt, ons in een schilderij in olieverf, die verf zelf te laten zien.

Wel blijft er nog veel echt kinderlijks te waardeeren, zooals die frappante familie-gelijkenis, die alle hier compareerende mannen tot broers en de vrouwen tot zusters maakt.

Maar het aller-verwonderlijkst en het allerboeiendst is dat zotte verschijnsel, dat een schilder van zoo onmiskkenbare bekwaamheid als deze man, een schilder tevens, wiens hart reeds in zoodanige mate uitgaat naar „kindervleesch”, dat hij elke verberging daarvan

Want hoewel Van Gogh zelf zich voor een impressionist hield, was hij dit toch nimmer, of althans maar zelden.

En in dezen jongenskop is hij het zeker niet, want het impressionisme legt den nadruk op licht en kleur, en het vervaagt den vorm.

Van Gogh echter vervaagt den vorm niet, doch verstelt dien, door er overal donkere lijnen omheen te trekken. En dat doet hij niet alleen bij de groote onderdeelen: muts, kop, jas, maar ook bij de kleinere: oog, neus, knoop.

XV. Van Gogh — Jongenskop

Het is waar: Breitner doet zoo iets ook wel eens, bijvoorbeeld aan kin en keel van zijn jongenskop, maar bij Van Gogh is regel, wat bij Breitner uitzondering is.

Die schilderwijze van Van Gogh, die trouwens niet speciaal van hem is, doch die tijdens en na hem, meer is toegepast, heet expressionisme.

En het expressionisme versterkt of accentueert den vorm door middel van omtrekslijnen, omdat het expressionisme de vormen vaak opzettelijk anders teekent dan zij zijn, en omdat een stevige omtrekslijn elke gedachte aan toevallige verteekening uitsluit.

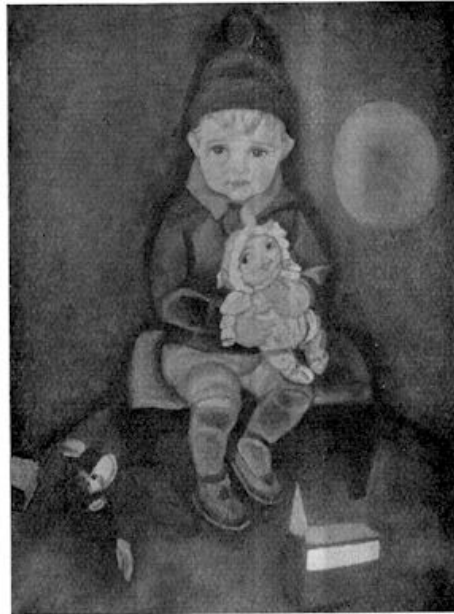
En dit veranderen van den vorm heeft ten doel, daarmede iets uit te drukken, dat in den vorm zooals iedereen dien ziet, minder sterk of in het geheel niet tot uitdrukking komt.

Expressie is uitdrukking. Expressionisme is uitdrukkingskunst. Dit laatste is weliswaar alle kunst, maar het expressionisme legt daar den nadruk op, en onderscheidt zich door het nadrukkelijke, somtijds harde, van haar vormen en kleuren.

met twee kinderen," — naar Charley Toorop, en wij kunnen daarin de tegenstelling waardeeren tusschen die vermoeide, verbloede, bloedarme moeder en haar appelrond „onnoozel wicht" van 'n kind. En wij kunnen het dat kleine meisje beneden heel goed aanzien, dat ook zij reeds in de gaten heeft, „dat het leven geen pretje is".

Het is een harde kunst, de kunst van Charley Toorop. Zij schildert, zooals een spreker spreekt die u de woorden toe-bijt. Zij doet nooit lievig, maar zegt „de waarheid".

En die waarheid van Charley Toorop is hard, naakt en koud, maar dan ook zeer verfrisschend voor een iegelijk die zich met afkeer heeft afgewend van Ovens, Ten Kate en Pieneman.

XVII. Jan Sluyters — Kinderportret

Ik eindig met afbeelding XVII, — „portret van een jongetje", door Jan Sluyters. Deze terecht vermaarde kunstenaar is misschien het meest bekend om zijn vrouwe-figuren, die hij, over het algemeen, zeer expressionistisch, en zeer boeiend, maar tevens zeer on-kinderlijk gezien, schildert.

Zijn kinder-portretten, en afbeeldingen van „het kind" in het algemeen, zijn echter heel iets anders. Wel herkent men duidelijk denzelfden sterken en toch ook zeer teederen stijl, maar wij leeren hierin den schilder toch kennen van een gansch anderen kant.

Men heeft gezegd: Jan Sluyters heeft ons „het kind" getoond op een wijze, waarop het ons nog nooit getoond is.

En ik wil er mij niet toe beperken, deze uitspraak te be-amen. Want ik geloof daaraan te mogen toevoegen, dat niemand zoozeer

mooie meisje met de witte schort en het gouden haar. Ze tilt den kleinen stakker op in haar armen, drukt hem in medelij tegen zich aan: Henkie, hèt jongetje

't Valt gelukkig mee. Hij heeft een bloedende knie, en een schram aan z'n wang, en z'n eene armpje schijnt hem nogal pijn te doen; maar bewusteloos is hij niet Wel ziet-ie erg witjes. Hij lag daar ook zoo roerloos ineengesmakt, z'n oogen gesloten; zeker door den schrik versuft.

Nu, in haar armen, kijkt hij op.

Begrijpen, wàt er eigenlijk met hem gebeurt, doet hij niet, snikkend begint-ie te huilen.

„Stil maar, hoor! stil maar!” is er opeens een zachte, lieve stem dicht bij zijn hoofd.

Die stem?

Een schok gaat door het jongetje heen Die stem? In schrik knijpt-ie z'n oogen weer dicht, stijf dicht; durft zich niet bewegen.

Zij; — ze meent, dat ze hem pijn doet.

„O, stil maar, stil maar!” sust ze zacht.

Voorzichtig was hij naar het spreekkamertje gedragen; de hoofd-juffrouw had haastig de bloedknie gewasschen, de schram gebet, het armpje bevoeld Er was niets ergs. Gelukkig maar!

Nu moest er nog een verbandje om de knie.

Bedrijvig, blij, dat 't nare geval zoo goed afliep, was ze heenge-tippeld, om wat linnen te halen.

„Blijf jij nog zoo lang bij 'em, hoor!”

De juffrouw, — het groote meisje, — bleef met het kleine jongetje alleen.

Ze zat op 'n stoel; hij stond bij haar, zacht tegen haar knie getrokken, — vreemd-bang, durfde niet opkijken.

Ze praatte tegen hem; lachte, streek hem door zijn ruige haar.

Hij zei niets; reageerde alleen door schuw z'n kopje nog dieper te buigen. Ze nam z'n hand, legde die op haar knie: z'n smoezelig

knuistje op haar glanzend-witte schort; het handje beefde

Wat 'n vreemd, wat 'n wonderlijk-verlegen jongetje was dat!

„Toe, Henk, kijk me 'es an!”

Ze tilde zijn hoofdje op. Ze zag zijn oogen strálen; leuke, donkere oogen. Vreemd! En dadelijk weer doken ze weg.

„Toe Henk, je bent toch niet bang voor me?”

Ze trok hem op haar schoot, vleide hem tegen zich aan.

„Henk, rare jongen, ben je nu nòg bang?”

Ze voelde z'n lijfje trillen, — dacht, dat-ie pijn had; maar z'n leuke, donkere oogen stráalden: dat wàs geen pijn.

Schuw nog, als een gevangen diertje, dat toch vertrouwen krijgt en blijdschap toont, lei hij z'n hoofdje tegen haar aan; en een verheerlijkt lachje leefde om z'n kleinen mond.

Ze vond hem zoo'n leuken, lieven jongen opeens, — gek, dat ze hem nu eigenlijk voor 't eerst góed zag; — en wat lag-ie nu heerlijk vertrouwelijk tegen haar aan, scheen z'n pijn te vergeten; en z'n lieve, donkere oogen keken haar zoo vreemd-blij aan, zoo dankbaar, net of ze haar iets heel moois wilden vertellen; een schat van 'n jongen!

Maar z'n zeere knietje trilde zoo, en die venijnige schram langs zijn wang

En de-moeder-in-het-meisje kreeg zoo'n innig meelij met 'em, zoo'n teeder-heerlijk verlangen hem te koesteren, te verzorgen, te helpen.

„Mijn jongen ben je!” fluisterde ze.

En dieper boog ze zich over hem heen, haar wang tegen zijn hoofdje.

„Mijn jongen!”

Door het geel lancaster gordijn, — voor de zon bijna geheel neergelaten, — zeefde een mat gouden licht. 't Glansde over de blink-witte schort van het meisje, gloeide over haar blonde, weelderige haar, en streelde fijne schijntjes van goud en violet langs haar paarlmoeren kralen.